

OSVRT NA POVIJESNI PREGLED VISOKOŠKOLSKE EDUKACIJE U MAĐARSKOJ¹

*Dr. sc. Majdán János,
Visoka učiteljska škola "Eötvös József" Baja,
Mađarska*

S a ž e t a k

U radu autorica daje kraći povijesni pregled razvoja visokoškolske edukacije u Mađarskoj.

Prvo sveučilište utemeljeno je u Pečuhu 1367. godine, dok je u Trnavi (danas u Slovačkoj) godine 1635. utemeljeno Sveučilište kojeg su članice bile *Filozofski* i *Teološki* fakulteti, kasnije *Pravni* i *Medicinski* fakulteti.

Nakon toga osnivaju se: *Akademija rudarstva i metalurgije* (1762, Banska Bystrica), *Agronomska škola* (1797, Keszthely), *Tehničko sveučilište* (1872, Koložvar), *Sveučilište u Zagrebu* (1874), *Glazbena akademija* (1875), zatim *Škola za uzorno crtanje*, *Glumačka škola*, ...

Današnji oblik ustroja visokoškolske edukacije transformirat će uvođenjem Bolonjske deklaracije, što je regulirano posebnim zakonom.

Ključne riječi: *akademija, Bolonjska deklaracija, fakultet, Mađarska, sveučilište, škola, učitelj, visokoškolska edukacija*

Prvo sveučilište u Ugarskoj utemeljeno je 1367. godine u Pečuhu, a otvorio ga je hrvatsko–ugarski kralj **Ludovik Veliki**, u vrijeme kada je u nizu gradova Srednje Europe započelo s radom više sličnih visokoškolskih institucija. Sveučilišta u Beču, Pragu, Krakovu su opstala, dok je prvo Ugarsko sveučilište u međuvremenu prestalo s radom.

U 150 godina borbe protiv Turaka mogućnosti za obrazovanje su se proširile. Rimokatolička crkva je otvorila više srednjih škola, a protestantska crkva – koje je utemeljitelj **Ivan Kalvin** – stavila je, također, naglasak na srednjoškolsku ali i visokoškolsku edukaciju. Novi tip institucije – stvoren u tu svrhu – nazvan je *Reformacijski kolegij*. Tko je tu ušao i marljivo učio, mogao je iz onodobnog znanja usvojiti gotovo sve. U *Kolegiju* je postojala trivijalna škola, te srednja škola, s dvije godine filozofije kao neizbježnog temeljnog oslonca edukacije na visokoj razini, a na koncu i izobrazba učitelja,

¹ Rad je izložen na Međunarodnom znanstvenom i stručnom kolokviju održanom u Zadru, u svibnju 2006. godine, posvećen obrazovanju učitelja.

dušobrižnika i pravnika. *Kolegij* je utemeljen 1567. godine u Debrecinu (Debrecen). U *Reformacijskom kolegiju* se nije obavljala liječnička izobrazba, a nije se mogao steći ni naslov doktor filozofije (PhD). Iz Ugarske su izvrsni protestantski studenti i/ili oni, sa svojih dvadeset, dvadeset dvije godine, željni avantura uputili se na njemačka, nizozemska i engleska sveučilišta da bi završili studije, stekli diplomu ili doktorsku titulu.

Situacija se izmijenila 1635. godine kada je ostrogonski nadbiskup **Péter Pázmány** povjerio isusovačkom redu da pristupi ustrojavanju punopravnog sveučilišta u Ugarskoj. Sveučilište u Trnavi, danas u Slovačkoj, imalo je *Filozofski* i *Teološki fakultet*, a imalo je i ovlasti davanja znanstvenih naslova. Nakon nešto više od tri desetljeća, 1667. godine, Sveučilište je dobilo i *Pravni fakultet*. Carica **Marija Terezija** se u svemu potrudila prihvatiti onodobne zapadnoeuropske tendencije u naobrazbi, te je 1769. godine osobno izdala nalog za utemeljenje *Medicinskog fakulteta*. S ova četiri fakulteta Sveučilište Péter Pázmány postalo je klasično sveučilište potpunog ustroja koje je 1777. godine premješteno iz Trnave u srce države, u grad Budim, u kraljevski dvor. Godine 1784. institucija je premještena u Peštu, na drugu obalu Dunava i dobila konačan smještaj. U to vrijeme je u sklopu sveučilišta organizirano više svojevrsnih tečajeva; u narednim desetljećima iz ovih su izrasle institucije visoke razine za obrazovanje inženjera, ljekarnika i veterinaru u Ugarskoj.

Savjetodavni krug vladarice – sljedbenice ideje prosvjetiteljstva – sve je češće spominjao važnost osnutka visokoškolske institucije tehničkih znanosti koja bi udovoljila pragmatičkim očekivanjima. Godine 1762. je nakon zasjedanja predvođenog osobno Marijom Terezijom, nalogom kraljice, utemeljena trogodišnja *Akademija rudarstva i metalurgije* u Banskjoj Bystrici. U instituciji, koja je danas u Slovačkoj, obrazovanje je praktički započelo 1770. godine, a dopunjeno je još i smjerom izobrazbe šumara. Tako je nastala najsuvremenija visokoškolska institucija tehničkih znanosti onodobne Europe, koja je svijet okoline poimala i učila na kompleksan način. Izobrazba inženjera koja je udomaćena u Gornjoj Ugarskoj stekla je ogromnu poznatost i ugled u cijeloj Europi.

Jačanje građanskog staleža, a osobito pretvorba poljodjelstva u drugoj polovici 18. stoljeća, povuklo je za sobom preobrazbu posjeda, za što su bili potrebni kvalificirani nadstojnici imanja. Što je posjed bio veći, a vlasnik ga je htio učinkovitije iskoristivati, trebalo je više osoba stručno osposobljenih za njegovo vođenje. Novi način poljoprivredne proizvodnje, u to doba, mogli su se usvojiti u prvom redu u Flandriji, u sjevernim njemačkim državama te u Engleskoj, pa stoga ne čudi što je u Ugarskoj bilo vrlo malo takvih stručnjaka. U Keszthelyu, kraj Balatona, gdje je imao ogromno imanje, godine 1797. grof **György Festetics** je osnovao *Agronomsku školu* za potrebe svojeg obiteljskog gospodarstva. U instituciju, koja je dobila ime *Georgikon*, primani su studenti bez vjerske, nacionalne ili rasne diskriminacije. Studenta prvog godišta koji je bio izabran za providnika grofovog imanja proučavalo je petoro učitelja. U Keszthelyu se edukacija – koja je kasnije, a i danas je, pristo vezana uz uzorno gazdinstvo – vrši učinkovito i pragmatično. Sa sličnom svrhom je osnovana i *Akademija* u Óvaru, bliže Beču i granici koja je prije funkcionirala kao *škola za izobrazbu nadstojnika vladarevih imanja*, a poslije kao *javna državna visoka škola*.

Prvi zakonski akt vezan uz visoko školstvo u Ugarskoj je nastao 1848. godine. Tim aktom sveučilište se, kao nacionalna institucija, stavlja u nadležnost Ministarstva vjere i javnog obrazovanja i njime je utvrđena sloboda školstva.

Mada je Beč, uz pomoću ruskog cara, građansku revoluciju u Ugarskoj 1849. godine uspio ugušiti, građanska se preobrazba više nije mogla zaustaviti. U to vrijeme mogla se čuti izreka:

Mađari su dobili za kaznu ono što su saveznici Beča dobili za nagradu!

Sve do godine 1867. preobrazba građanstva se odvijala po logici Beča i u interesu carstva. Kao rezultat toga bilo je da se kao uvjet za studije uveo – prvi u svijetu – srednjoškolski ispit zrelosti (**Leo Thun**, 1855), ali ovo nije rezultiralo osnivanjem novog sveučilišta ili nove visoke škole.

Podanici Ugarskog kraljevstva su i ranije, ali i za vrijeme dualističkog ustrojstva, bili tolerantni prema različitim crkvama i nisu sprečavali stvaranje institucija, seminara visoke razine za edukaciju svećenika i duhovnika. Ugarsku političku elitu nije uznemiravalo to što je svaka crkva osnivala svoje visokoškolske institucije, najčešće u biskupskim sjedištima. Bilo je tako i s ortodoksnom srpskom te rumunjskom crkvom, uslijed čega je nastao krug popova i vladika (episkopa) koji je sve oštrije napadao ugarsku političku elitu.

Istovremeno se broj visokih škola s različitim brojem studenata povećao osnivanjem židovske *Škole za izobrazbu rabina*.

Na svim područjima moglo se uočiti smanjenje važnosti stare, akademske, visokoškolske izobrazbe, a sve su više dobivali na značaju oblici koji su omogućavali prijelaz na sveučilište. Posebno je do izražaja došla ova promjena u izobrazbi pravnika, koja je kod ugarskih plemićkih obitelji, uživala izrazito dobar glas. Uzalud je trinaest pravnih *akademija za privatno i upravno pravo* pokušavalo svoje nastavne sadržaje prilagoditi sveučilišnoj edukaciji; doktorsku titulu i nadalje su mogla davati samo sveučilišta. Broj polaznika na akademskoj edukaciji prava naglo je pao, a više je institucija – zbog nedostatnog broja studenata – jednostavno zatvoreno.

Promjena u tehnici te mađarski izumi visoke kvalitete "izborili su" osnivanje samostalnog *Tehničkog sveučilišta* u Budimu, koje se na prekretnici stoljeća uselilo u zdanja koja se koriste i danas.

Na nove, sve jače zahtjeve za edukacijom ekonomista nije se uspjelo reagirati osnivanjem sveučilišta, pa su prvo utemeljene četiri *trgovačke akademije* koje su trebale udovoljiti potrebama stručnjaka iz privatne sfere.

Poradi točno oslikvanih očekivanja sve je više rasla potreba za osnivanjem sveučilišta s punim pravom. Ovo se najprije ostvarilo 1872. godine u Koložvaru. U ovom gospodarstvenom i kulturnom središtu u Erdelju (Transilvanija) obrazovanje je pokrenuto na svim fakultetima. Istovremeno je neovisna hrvatska politika školstva – oslonivši se na zagrebačku *Akademiju* – godine 1874. utemeljila u Zagrebu punopravno sveučilište. Prije prvog svjetskog rata osnovana su još dva sveučilišta: u Požunu (Bratislava) i Debrecinu (Debrecen).

U Ugarskoj – koja se ugledala na sve jače zapadnoeuropsko građanstvo – na prekretnici iz 19. u 20. stoljeće, došlo je do određenih promjena u prometovanju, industri-

jalizaciji ali i u načinu života. Još se nisu učvrstili, ali su se pojavili, oni građanski oblici života u kojima važnu ulogu dobivaju razne umjetnosti. Ojačanje društvenog sloja, čiji članovi znalački pristupaju umjetnosti, sve više troše na umjetnička djela, na koncerte, kazališta – stanovito djeluje i na visoko obrazovanje. Najprije se osniva *Glazbena akademija* (Zeneakademia) za čije je utemeljenje kapital osigurao 1875. godine **Ferenc Liszt**, koji se sve više zadržano u Ugarskoj, te prihvatio naslov ravnatelja akademije.

Početak stoljeća s radom je započela *Škola za uzorno crtanje* te *Škola za izobrazbu nastavnika čitanja*, koje su za likovni i umjetnički obrt, a *Glumačka škola* pak za glumce, osiguravale visokoškolsku edukaciju kadrova.

Djelomično je uz Hrvatsku vezana *Nautička akademija* u Rijeci koja je vršila obuku časnika – dijelom hrvatskih, uz poučavanje hrvatskog jezika – za brodovlje civilnog poduzetničkog kruga te državna poduzeća

Takvim se tempom i prostornom raspodjelom visokoškolska edukacija u Ugarskoj razvijala do prvog svjetskog rata. Broj studenata se od godine 1867. s dvije–tri tisuća do kraja stoljeća povisio na osam tisuća, a do godine pred svjetski rat i do 14 tisuća. Ovdje nisu uvrštene *učiteljske škole* budući da za njihovo pohađanje nije tražen ispit zrelosti.

Visokoškolske institucije u Mađarskoj, čije su se granice uveliko promijenile, između dva rata mahom su bile zaokupirane smještajem protjeranih sveučilišta iz Požuna (Bratislave) i Koložvara (Cluj – Napoca). Pored Budimpešte te Debrecena, studentskim centrima su postali Pečuh (Pécs), Segedin (Szeged) i Šopron (Sopron). Od drugih promjena u visokom obrazovanju došlo je tek nakon priključenja sjevernog Erdelja (Transilvanije) Mađarskoj, kada je između 1940. i 1945. godine mađarsko sveučilište vraćeno u Koložvar; u Novom Sadu (Újvidék), u jesen 1941. godine, započela je s radom *visoka škola ekonomije* pod imenom *Istočna akademija* (*Keleti Akadémia*).

Do komunističkog preuzimanja vlasti 1949. godine u Mađarskoj je funkcionirala visokoobrazovna mreža ustrojena praktički po uzoru na europske građanske države. Pored državnih sveučilišta sa sveobuhvatnom edukacijom funkcionirale su i visoke škole s dvije razine, uglavnom u rukama crkava. Dvije razine edukacije značile su i razliku u vrijednosti diploma, što praktički znači da u visokom obrazovanju nije postojala mogućnost prijelaza. Titula doktora moglo se steći samo na sveučilištima.

Prijelaz na socijalističko plansko gospodarenje temeljito je promijenilo logiku školovanja. S jedne strane je uvedena *obvezatna osmorazredna osnovna škola*, čije su se potrebe za učiteljskim kadrovima mogle zadovoljiti osnivanjem novih visokoškolskih institucija. Dosadašnja jednorazinska edukacija pedagoga razdvojila se na dvije posebne razine. Sveučilišta su, do početka bolonjskog procesa, do jeseni 2006. godine, obrazovali srednjoškolske profesore, a nastavnike za četiri starija razreda osnovne škole obrazovale su visoke nastavničke škole.

S druge strane pretvorba privrede i poljoprivrede zahtijevala je potrebu za dotad nepoznatim strukama. U šezdesetim godinama prošlog stoljeća javlja se nastojanje da se stvore visoke obrazovne škole (pod imenom *tehnikumi* visokog stupnja), koje su, nakon položenog ispita zrelosti, obrazovale stručnjake u trogodišnjoj edukaciji, ali bez davanja diplome. Ovo se praktički može smatrati pretečom stručne visokoškolske edukacije, na osnovi bolonjskog procesa. Nakon par godina se pokazalo, da godine provedene u vi-

sokoškolskoj edukaciji, bez diplome, nisu dovoljne za usvajanje temeljnog znanja, a ni autokratno tržište radne snage nije znalo kako kvalificirati educirane stručnjake. Nakon eksperimentalnih godina polovica *visokoškolskih tehnikuma* je ukinuto, druga polovica je preustrojena u visoke škole.

Nakon stečene visokoškolske diplome – osim u izobrazbi nastavnika, odnosno profesora – na sveučilištu je priznavanje pojedinih predmeta vršeno pojedinačno.

Nastavak sveobuhvatne mreže visokih škola imalo je učinak na nastanak institucionalne mreže izobrazbe učitelja i odgajatelja. *Učiteljske škole*, koje stoljećima nisu izdavale diplome, najprije su transformirane u visokoškolske institucije, a u 70-im godinama prošlog stoljeća u visoke škole. Ovaj proces je završen u prethodnom desetljeću, kada je izobrazba odgajatelja podignuta na razinu visoke škole.

Izobrazba pedagoga se do tada vršila praktički na osnovi ispita zrelosti na četiri različita stupnja:

- Izobrazba odgajatelja s diplomom tijekom šest (6) semestara, najčešće u zajedničkoj instituciji za učitelje;
- Izobrazba učitelja za prva četiri razreda osnovne škole, tijekom osam (8) semestara;
- Izobrazba stručnih nastavnika za rad u V. do VIII. razredu osnovne škole, tijekom osam (8) semestara;
- Izobrazba stručnih nastavnika-profesora (za srednje škole), tijekom deset (10) semestara.

Dosadašnja edukacija s više stupnjeva nestat će 2006. godine uvođenjem Bolonjskog procesa.

Mađarski nacionalni odbor je najavio da poradi povijesnih razloga ili stručnih argumenata u nekim slučajevima želi i nadalje održati edukaciju s jednim stupnjem. Zakon je temeljno obrazovanje pravnika i liječnika odredio kroz deset (10) i dvanaest (12) semestara, s tim da u ovim područjima za to vrijeme nema mogućnosti za istupanje.

Kampusi za umjetnosti su usprkos naobrazbi kroz osam (8) semestara dobili sveučilišnu titulu, ali tu ne postoji mogućnost za prijelaz na viši stupanj.

Naposljetku obrazovanje stručnih nastavnika–profesora traje deset (10) semestara, u sklopu kojega se nakon šest semestara stječe osnovni stupanj naobrazbe, a profesorsku–nastavničku diplomu apsolvant može steći tek nakon svršetka master–obrazovanja od četiri (4) semestra. Stručna nastavnička naobrazba može se steći isključivo u obrazovanju po spojenim strukama, nakon što apsolvant uz 180 i 120 kredita (ECTS bodova) dobije još 30 kredita praktičnim radom u nastavi.

Jednociklčno je ostalo obrazovanje učitelja i odgajatelja, od šest (6) i osam (8) semestara, što znači da se obrazovanje pedagoga u Mađarskoj vrši na dvjema razinama.

THE REVIEW OF THE HISTORICAL OVERVIEW OF HIGHER EDUCATION IN HUNGARY

Abstract

The work is an outline of the historical overview of the development of higher education in Hungary.

The first university was founded in Pez in 1367 whilst the University whose members were the Faculty of Philosophy and Theology and later the Faculty of Law and Medicine was founded in Trnava (today a part of Slovakia) in 1635.

After that followed: the Academy of Mining and Metallurgy (1762, Banska Bystrica), the School of Agriculture (1797, Keszthely), The University of Technology (1872, Koložvar), the University of Zagreb (1874), the Academy of Music (1875), then followed the School of Art, the School of Acting, etc.

The present system of the higher education will be transformed with the introduction of the Bologna Declaration, which is regulated by a special law.

Key words: *academy, the Bologna Declaration, faculty, Hungary, university, school, teacher, higher education*

RASSEGNA STORICA DELL'ISTRUZIONE UNIVERSITARIA IN UNGHERIA

Riassunto

Nel saggio l'autore riporta una breve rassegna dello sviluppo dell'istruzione universitaria in Ungheria. La prima università è stata fondata a Pečuh nel 1367, mentre a Trnava (oggi in Slovacchia), viene fondata nell'anno 1635 l'Università che comprendeva le Facoltà di Filosofia e Teologia, e più tardi, anche quelle di Giurisprudenza e Medicina.

In seguito vengono fondate: l'Accademia di mineralogia e metallurgia (1762, Banska Bystrica), la Scuola di Agronomia (1797, Keszthely), l'Università tecnica (1872, Koložvar), l'Università di Zagabria (1874), l'Accademia di Musica (1875), la Scuola di Disegno Artistico, la Scuola per Attori ...

La struttura organizzativa attuale dell'istruzione universitaria si trasformerà con l'introduzione della Dichiarazione di Bologna, in accordo con la legge specifica.

Parole chiave: *accademia, Dichiarazione di Bologna, facoltà, Ungheria, università, scuola, maestro, istruzione universitaria*